

Eszterházy Károly Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Olosz Levente

Marton Ernő életrajza

Témavezetők:

- Prof. Dr. Romsics Ignác egyetemi tanár, az MTA r. tagja
- Gidó Attila, dr., tudományos munkatárs, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Kolozsvár)

A Bíráló Bizottság tagjai:

- Dr. Rainer M. János,
egyetemi tanár, az MTA tagja (EKE) — elnök
- Dr. Novák Attila,
Molnár Tamás Kutatóintézet (NKE) — hivatalos bíráló
- Dr. Kőbányai János,
Múlt és Jövő folyóirat főszerkesztője — hivatalos bíráló
- Dr. Zima András,
egyetemi docens, (ORZSE) — külső tag
- Dr. Bartók Béla,
egyetemi docens, PhD (EKE) — titkár

Doktori értekezés tézisei

A kutatás előzményei

A cionista historiográfia már a mozgalom kialakulásától buzgón rögzítette azon személyek életét, akik a zsidó nemzeti mozgalmat megteremtették és felemeléséért dolgoztak. A legújabb életrajzok főként olyan cionista vezetőkről íródtak, akik a palesztinai zsidó közösségben kiemelt helyet szereztek, legtöbbjük fontos politikai tisztségekhez jutott Izrael megalakulása után (Mose Sáret, Pinhás Rosen, Ben Gurion). Magyarországon a cionisták életét megörökítő történelmi írásokról alig beszélhetünk, ami valószínűleg összefügg azzal a ténnyel, hogy a mozgalom a perifériáról nem tudott kitörni – legalábbis ami a trianoni Magyarországot illeti – és nem termelt ki kimagasló vezető egyéniségeket. Annak ellenére, hogy az erdélyi cionista mozgalom az egyik legsikeresebb utat járta be a magyar nyelvterületeken, történeti feldolgozása csak részlegesen történt meg. Az erdélyi zsidóság és cionizmus történetének kutatásában főként az intézményi-társadalomtörténeti megközelítés (Gidó Attila, Zvi Hartman, Glück Jenő, Jacob Katz, Ladislaus Gyémánt) dominál, a személyekhez köthető kezdeményezések és ideológiai alapozások többnyire hiányoznak. Így az irányokat kijelölő, vezető személyekről illetve ezekhez a személyekhez kötődő kezdeményezések/intézményekről nem készült átfogó munka. Marton esetében itt elsősorban az *Új Kelet* napilap emelhető ki. Mindebből következőik, hogy a téma historiográfiai előzményei meglehetősen szerénynek mondhatók.

Célkitűzések

Marton Ernő az erdélyi cionista mozgalom meghatározó alakja, aki főként a zsidó nemzeti ideológia alapjainak és politikai kereteinek lefektetésével foglalkozott, de szervezői, politikai tevékenysége is számottevő. Marton mindenekelőtt újságíró volt, az *Új Kelet*, Kolozsváron (majd később Izraelben) megjelenő cionista napilap főszerkesztője

egészen haláláig. Kiterjedt munkássága ellenére Marton neve csak a szakavatottak számára ismert, de ez általánosságban igaz az erdélyi zsidó vezetőkre (Weissburg Chaim, Fischer József, Fischer Tivadar). Ebből a körből csupán két személy képez kivételt: Hegedűs Nándor, az Országos Magyar Párt vezető politikusa, valamint a magát büszke zsidónak valló, és a második világháború után a német SS-el tárgyaló Kasztner Rezső.

Elöljáróban fontos leszögezni, hogy a Marton Ernőről írt munka nem a szó szoros értelmében vett politikai életrajzok népes táborát fogja bővíteni. A dolgozat azért nem korlátozódhat csak a politikai mezejére, mert Marton politikusként igen behatárolt működést fejtett ki. Az ilyen pozíciókból hozott döntései és parlamenti felszólalásai alig bírtak befolyással az ország, annak intézményei vagy az állampolgárok nagyobb tömegeinek életére. Mindemellett az olvasó nem számíthat az egyre népszerűbb személyközpontú pszichobiográfia típusú felgöngyölítésre sem, mivel hiányoznak az ahhoz szükséges „hozzávalók”, így a Marton által létrehozott nagyszámú kreatív produktum, személyiségében feltárandó talány valamint a hozzáférhető személyes források.

A fentiekől eltérően disszertációmban tágan értelmezem a személyiség bemutatását, és ennek jegyében Marton szorosan vett tevékenységein túl kitérek az általa alapított és vezetett intézményekre, szervezetekre illetve az életét meghatározó társadalmi háttér folyamatokra és eszmetörténeti vonatkozásokra is. Ennek alapján három irányból közelítem meg Marton élettörténetét:

1. Abból a feltevésből kiindulva, hogy a *„a struktúrák egyszerre következményei és hordozói a társadalmi rendszereket teremtő emberi gyakorlatnak”*, első irányként az olyan intézményeket, szervezeteket, netán üzleti vállalkozásokat teszem vizsgálatom tárgyává, amelyekben Marton vezető szerepet játszott. Mindamellett, hogy Marton személye önmagában nem bírt döntő befolyással Erdély 20. századi történetében, a hozzá kapcsolható intézmények annál inkább, így a cionizmussal átitatott munkásságát az adott intézményeken keresztül érdemes szemlélni. Ezekből kimagaslik az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség, az *Új Kelet* napilap, valamint a Magyar zsidók Bevándorló Szervezete Izraelben, amelyek több magyar zsidó generációt támogattak Erdélyben és Izraelben. Ez a megközelítés óhatatlanul azt eredményezi, hogy a főszereplő mellékszereplővé válik. Az intézményeket, szervezeteket másokkal közösen irányította, miközben átalakulások sora zajlott

bennük. Ezeket a belső folyamatokat és politikai harcokat szükségesnek tartom vázolni. Ha kérdéssel kell megfogalmazni a vizsgálódás tárgyát, akkor a következőt tehetnénk fel: milyen hatással bírtak a Marton által irányított intézmények, politika pártok, szervezetek a társadalmi és politikai életre? A kiegészítő kérdés pedig a következő lenne: Hogyan épültek ki, működtek és alakultak ezek az intézmények a különböző időszakokban?

2. Az első ponthoz szorosan kapcsolódik a cselekvő ágens – jelen helyzetben Marton – és környezete közötti kapcsolat felderítése. Itt mindenekelőtt Marton személyiségét és gondolatiságát tartom mérvadónak. A történeti biográfia kapcsán ismételten felvetődik az episztemológiai kérdés, hogy a történetíró „hőse” mennyiben alkotója az eseményeknek a determinisztikusan ható folyamatokban. Martont az erdélyi cionizmus teoretikusaként tartották számon, ennek értelmében a vezércikkeiben leírtak és az összejöveleteken elmondott meglátásai legtöbbször konkrét gyakorlati lépésekben kerültek felszínre a konferenciákon meghozott határozatokban, lefektetett szabályokban vagy előirányzott tervekben. Fontosnak tartom tehát a Marton által képviselt „cionista világnézet” nyomon követését, kialakulásától kezdve a konkrét megvalósításáig. A kérdések: milyen benyomások alapján alakult ki a személyisége és lett a zsidó nemzeti mozgalom elkötelezett híve? Milyen formában tudta befolyásolni a mozgalom irányait, a közösség jövőjét, illetve javaslatai milyen arányban valósultak meg és hogyan alakultak ki a végső döntések?
3. Végezetül a Martont körülvevő társadalmi hátérre koncentrálok. Marton körül az élete folyamán változtak az országok (Osztrák-Magyar Monarchia, Románia, Magyarország, Izrael), az emberek és a helyek, de mindig a cionista célok beteljesítéséért dolgozott a magyar zsidó közösségben. Ez a magyar zsidó közösség merőben eltért az Osztrák-Magyar Monarchiában, a két világháború közötti Erdélyben és Izraelben. Természetesen ezeket a jellegzetességeket többen feldolgozták, így a hiányzó részekre térek ki bővebben. Valamint arra a kérdésre keresem a választ, hogy Marton hogyan tudta beteljesíteni cionista hivatását az eltérő közegekben?

Vizsgálati módszerek és források

A Marton Ernőhöz és az erdélyi zsidósághoz kapcsolódó forrásanyagot a holokauszt pusztítása nyomán kialakult hiányosság és szétszórtság jellemzi. Ezt mi sem jelzi jobban, minthogy négy ország több, mint egy tucat levéltárából, könyvtárából és múzeumából gyűjtöttem össze a még foghíjasnak mondható anyagot. A források jellege nemcsak élete rapszodikus epizódjaira világít rá, hanem magas intellektusára, nemzetközi beágyazottságára is: az általa beszélt nyelvek (magyar, román, német, angol, héber és francia) mellett orosz, lengyel és olasz nyelvű iratokkal is találkoztam.

Részleges hagyatéka a haifai The Strochlitz Institute for Holocaust Research intézetben és annak másolata a Yad Vashem levéltárban található. Az egy dobozból álló összeállításban megtalálható néhány személyes irata (levelek, feljegyzések, fotók), a háború alatti a mentési tevékenysége közben keletkezett iratok, a háború alatt különböző cionista és szociális szervezetekben végzett munkája során keletkezett okmányok, az Angol-Amerikai Bizottság előtt tett tanúvallomása és a hozzá kapcsolódó dokumentumok (kutatási anyagok, jegyzetek, jelentések), valamint a háború utáni időszak leíró típusú iratai (cikkek, visszaemlékezések, jelentések). Néhány levél, cikksorozat és feljegyzés mellett a legtöbb dokumentum a holokauszt alatti mentési akciókhoz köthető.

Marton Ernő életének feltárásában leginkább az általa szerkesztett napilap, az *Új Kelet* volt segítségemre. Az újságban kronologikusan végig lehet követni Marton politikai, mozgalmi és sokszor személyes életét, miközben a folytonos – többnyire izraeli korszakra jellemző – memoár töredékek, jubileumok és megemlékező cikkek személyes betekintést nyújtanak az *Új Kelet* vagy Marton egyes pillanataiba. Igaz, Marton memoárját nem írta meg, de számos visszaemlékező vagy anekdotázó cikket közölt. Munkatársai ilyen jellegű íásaival együtt egy visszaemlékezés-kollázs építhető fel, amely – más forrásokkal egyeztetve – egyedi rálátást ad Martonra és munkásságára. Az *Új Kelet* tehát egyszerre tárgya és forrása munkámnak.

A Martonhoz szorosan köthető intézmények dokumentumait is behatóan tanulmányoztam. A korai erdélyi cionista intézményhálózatról a legtöbb forrást a mozgalom egyik fő vezéregyéniségének, Weissburg Chaimnak a hagyatéka őrzi. A hagyatéka Izraelben, a Sde Bokerbe kihelyezett Ben Gurion Levéltárban található. Marton Ernő szempontjából a Weissburg hagyatéka azért számottevő, mert ők ketten nagyon szoros kapcsolatot ápoltak. Mindketten Kis-Küküllő vármegyéből származtak, gyerekkori barátok voltak, majd szorosan együttműködtek az *Új Kelet* megalapításában és az Erdélyi

Zsidó Nemzeti Szövetség munkájában, egészen Weissburg Palesztinába való kivándorlásáig. Mivel Marton korai éveiről nem sok információ áll rendelkezésünkre, ezért Weissburg részletes visszaemlékezése ad betekintést az ifjú újságíró életébe.

Az itt bemutatott felsorolásból hamar kitűnik a személyes források hiánya. Levelezése, könyvtára és okmánygyűjteménye elpusztult kolozsvári lakásában a deportálás idején. Ami megmaradt, az kortársai hagyatékából ásható elő. Ebből kiemelkedik Komoly Ottóval 1941 és 1944 között folytatott levelezése. A levelezést olvasva részletes betekintést kaphatunk a háború alatti cionista szervezkedésbe, valamint a kivándorlás megszervezésébe. Marton személyes forrásainak hiányát a már említett saját memoár cikkeivel, kortársak visszaemlékezésével és narratív interjúk készítésével igyekeztem ellensúlyozni. A következő személyekkel készült interjú: Fuchs Ávrámmal, az *Új Kelet* egykori újságírójával, Michael Martonnal, Marton Ernő fiával, Itamar Jáosz-Keszt, izraeli költővel, és Miron Eszter, íróval, közéleti vezetővel.

A disszertáció a fent megnevezett források kritikai, egymásnak ütköztető elemzésével íródott. A dolgozat megírásában a magyar zsidó történetírássra, sajtótörténeti, intézményi és politikatörténeti, valamint kisebb részben irodalomtörténeti munkákra támaszkodtam. Mivel a Marton biográfia szükségszerűen egy kisebb *Új Kelet* monográfia is egyben, ezért szükséges néhány irányvonalat kijelölnöm a napilap feldolgozásáról.

Az *Új Kelet* történetét három csomópont köré építem fel: az első a főszerkesztő, Marton Ernő személye, aki mindvégig lefektette és biztosította az ideológiai irányokat és az újságírói professzionizmust; a második az erdélyi cionista mozgalom fejlődése, amelyhez a lap szorosan tartozott és aktív alakítójaként járult hozzá; a harmadik az antiszemitizmussal mélyen átitatott román zsidópolitika, amely a létezésének kereteit adta, jóllehet a lap elleni korlátozásokra, retorikai és fizikai támadásokra is lehetőséget adott.

Kőbányai Jánoshoz hasonlóan az újságra, mint kulturális térre tekintek. Ebben a közegben az újságírók, a szerkesztők és külső szerzők személyén keresztül különböző eszmék szivárognak be a szerkesztőségbe, melyeket saját nézőpontból tárják a nyilvánosság elé. Az újság és folyóirat mindenekelőtt társadalmi diskurzust teremt. Témákat jelöl ki, kiválasztja az általa reprezentatívnak tartott résztvevőket, megszólaltatja őket és a saját maga által életre hívott párbeszédet moderálja. Ezen felül az így előhívott szellemi anyagot gondozza, artikulálja és archiválja.

A fenti szempontokat figyelembe véve ábrázolom Marton főszerkesztői működését és a lap hatását, a konkrétabb módszertani fogódzókhoz pedig Gyáni Gábor útmutatásait használom. A *Médiakutató* című folyóiratban megjelent tanulmányában a sajtó társadalomtörténeti vizsgálatát javasolja. Gyáni a sajtó előállításának és készítésének gazdaság- és társadalomtörténetében, újságírók szakmai hátterének tanulmányozásában, valamint a tömegkultúra-médiumkutatásban lát lehetőséget. Ennek alapján a disszertáció részét képezi majd az *Új Kelet* elindításának politikai-gazdasági részletezése, működtetésének módozatai, a cionista mozgalomban betöltött szerepe, újságíróinak társadalmi és szakmai háttere, írói munkásságuk, illetve a lap hatása az erdélyi zsidó népességre.

Új tudományos eredmények

Marton Ernő cionista munkásságát az európai zsidóság körében, a 19. század folyamán lejátszódott társadalmi folyamatok prizmáján keresztül szükséges szemlélni. A modernitásra adott két fő válasz, a vallási reformon alapuló társadalmi beilleszkedés és az ortodoxia által preferált bezárkózás mellett két másik radikálisabb válasz is született: a baloldali radikalizmus és a cionizmus. Természetesen ezek az identitásopciók nem választhatók teljesen szét egymástól. Marton életútjában is egymás összefüggésében jelennek meg. A hagyományos szülői és vallási neveltetés, valamint a hagyományos életvitel formálta ki cionista gondolatvilágát, de életében a magyar kultúra jelenléte sem elhanyagolható. Az ortodox nevelés és az apjától hallott történetek először a mélyen gyökerező zsidó öntudatát alapozták meg. A szülői házban kialakult zsidó identitásával könnyen befogadta a zsidó nemzeti eszmét, amikor azt barátja, Weissburg Chaim és olvasmányai megismertették vele. Ez annál is inkább történt így, mivel a zsidó nemzeti egység gyökerei a zsidó vallásba nyúlnak vissza. A messianisztikus megváltás, vagyis az Erec Izráelbe való visszatérés gondolata mindig is részét képezte a vallási hagyománynak.

Martont az ortodox életvitelből minden bizonnyal a dicsőszentmártoni zsidó közösségben uralkodó széthúzó erők szakították ki. A város zsidó közössége egyfelől fenntartotta hagyományait, foszlányokban őrizte a jiddis nyelvet és kielégítő vallási életet

élt, mindazonáltal a társadalmi mobilitást szem előtt tartva az asszimiláció útjára lépett, valamint eltávolodott az ortodox életviteltől és értékrendtől. Marton a közéleti szereplésein és irodalmi próbálkozásain keresztül látta a kitörés lehetőségét. Ennek megfelelően tudatos és túláradó ambícióval képezte magát, akár apja akaratának ellenszegülve is, így sikerült karrierjét kiépítenie a kis város keretei között. Dicsőszentmárton multietnikus összetétele tovább mélyítette az ekkor már a zsidó nacionalizmust magába foglaló zsidó öntudatát. Feltörekvő újságírói és politikai karrierje ellenére nem rejtette el nézeteit, ellenkezőleg, nyíltan vállalt zsidóságát. Barátainál, Sipos Domokosnál és Zaharia Boilánál azt látta, hogy a saját nemzetiségi szervezkedés belátható eredményeket hoz.

Marton cionista életútja a jeruzsálemi iskola cionizmus felfogását támasztja alá, amely szerint a magyar földön a zsidó nemzeti mozgalom szorosan kapcsolódott az ortodoxiához. Michael Silber, Zvi Zahavi és Walter Pietsch is egymástól függetlenül arra a konklúzióra jutottak, hogy a zsidó nacionalizmus ideológiája az ultraortodox vallási hagyományokban gyökerezett, társadalmi bázisát az ortodox területekről kapta, valamint a mozgalom megannyi vezetője – ahogy Marton is – ortodox családban nevelkedett. E három tényező együttállása alapján állítható, hogy a magyar nyelvterületen a cionista mozgalom a zsidó ortodoxia terméke volt, úgy is mondhatnánk, az utóbbi nélkül az előbbi nem volt életképes. Természetesen ez nem jelenti, hogy a neológ vallási irányzat követői közül nem léptek volna a mozgalomba vagy körükből nem érkezett volna pénzügyi támogatás, de számuk jóval elmaradt az ortodoxia bázisától. Marton esetében az európai nemzeti gondolat és forradalmi eszmék behatása kevésbé számottevő, vagy legalábbis a források alapján egyértelműen nem mutatható ki. Elég csak arra gondolni, hogy a polgári radikalizmus és szocializmus eszméi Martont nem a cionizmus irányába terelték, hanem épp ellenkezőleg, egy rövid időre letérítették a zsidó nacionalizmus útjáról. Következésképpen, az Antia Shapira vagy Kievel Hillel által megfogalmazott elmélet, miszerint a cionizmus az európai nemzeti gondolat zsidó adaptációja, Marton esetében nem bizonyítható. Itt még egy tényezőt szükséges figyelembe venni, ami Marton esetében is megalapozottnak látszik, mégpedig a nemzetiségi területek serkentő hatását a zsidó nemzeti mozgalomra. Ennek összefüggésnek a megállapítása további kutatásokat igényel.

Marton az első világháború után az erdélyi cionizmusban először háttéremberként tűnt fel. Ideológiateremtő és szervezői munkájával adta meg a mozgalom alapjait. A zsidó

napilap szerkesztésével sikerült elismerést szereznie magának. A mozgalom központi intézményének az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség tekinthető, miközben a társadalmi bázisának növeléséhez és megtartásához leginkább az *Új Kelet* járult hozzá. A lap sikerét a Magyarországról hozott újságírók és a tartalmi újítás adta, amely a cionizmusra buzdító írások mellett korszerű információs bázist nyújtott az erdélyi zsidóságnak.

A nívós napilapon keresztül jutottak el a nemzeti gondolatok széles tömegekhez, a viták és elméleti-irányadó írások pedig diskurzusteremtő képességgel bírtak. Marton és a szerkesztőség szűrőként és hangadóként funkcionált. A híreket saját cionista néppontjukon keresztül közvetítették az olvasók fel, ezáltal a közbeszédet saját szájízük szerint határozták meg. Folyamatosan azt sulykolták, hogy a zsidó kisebbségi létből fakadóan állandó antiszemita elnyomásban élnek (ezt példák sokaságával alá is tudták támasztani), amelyre egyetlen megoldás mindenekelőtt a saját politikai érdekképviselésük, majd annak megszűnésével a zsidó népi élet felvirágoztatása végül pedig a kivándorlás Palesztinába.

A 20-as évektől Marton központi pozíciót vívott ki magának a mozgalom politikai szárnyában. Az erdélyi cionizmus sikeréhez hozzájárult a Marton, és néhány zsidó vezető által erőltetett összetartás. A területi, ideológiai, és politikai ellentétek dacára nem engedték egyes csoportok kiválását, ezzel megelőzték a Szövetség szétesését. Ebben a törekvésben Marton integráló személyisége kulcsszerepet játszott. Az Országos Zsidó Pártot nem a zsidó nemzeti mozgalom belső fejlődésének termékeként, inkább Románia politikai-társadalmi körülményeihez alkalmazkodó politikai szükségszerűségként lehet értelmezni. Marton (és az első generációs erdélyi cionista vezetők többsége) bármennyire is hitt a palesztinai prosperitásában és a zsidó állam megalakításában, elképzelhetetlennek tartotta annak pár évtizeden belüli beteljesülését, ezért – némiképp az eredeti céloknak ellentmondva – saját érdekképviseléssel harcoltak életkörülményeik jobbításáért. A román belpolitika visszáságai, korrupció és antiszemitizmus terjedése megakadályozta, hogy politikai pártjuk sikerrel harcoljon a zsidók jogbiztonságáért. A kudarcokkal tarkított politikai kitérő után Marton visszatért a cionizmus alaptételéhez, miszerint a gáluti élet fenntarthatatlan és újra a kivándorlást helyezte programadó írásai középpontjába.

Észak-Erdély visszacsatolása után ennek a felismerésnek nyomán írta meg tudományos és Palesztinát felmagasztaló propaganda cikkeit, ekkor már kvázi az erdélyi

cionista mozgalom vezetőjeként. A magyar kormány által kezdeményezett jogfosztások sora bebizonyította a cionisták álláspontjának helyességét. A megmaradt mozgalmi keretek felhasználásával és a nemzetközi kapcsolatrendszerére támaszkodva Marton igyekezett a kivándorlást gyorsítani, valamint a belső népi életet megacéloítani, azonban a magyarországi cionista mozgalom ehhez a feladathoz nem tudott felnőni. Marton minden igyekezete ellenére képtelenek bizonyult a mozgalmon megosztottságát felszámolni és egy stabil tömegbázist kiépíteni. Az erdélyi rész hátrányos helyzetbe került a budapesti központtal szemben, így az addig élvezett autonóm előjogait nem tudta érvényesíteni. A befolyásvesztés főként abban mutatkozott meg, hogy a magyar cionistákhoz érkezett kivándorlási kvótakeretből az erdélyiek szinte semmit nem kaptak.

Amikor a deportálások megkezdésével a konkrét mentésekre került volna sor, Marton teljesen tehetetlenül nézett az események elé. Széles magyar-román politikai kapcsolatrendszer, cionista mozgalmi hálójának és személyes presztízse dacára saját életét is alig tudta megmenteni. A Romániába való szökés után – miközben néhány hónapig még ő sem élt teljes biztonságban – minden lehetséges eszközzel az életben maradt zsidók mentésén fáradozott. A határmenti városokban működő néhány személyből álló mentőbrigádoknak juttatott anyagi támogatásban, és az átcsempésztett személyek ellátásában némi sikert elkönyvelhetett, azonban a Kasztner tárgyalásaihoz hasonló egyezkedése és diplomáciai jegyzékei hasztalannak bizonyultak. Ez alapján Marton holokauszt alatti tevékenysége Yehuda Bauer ellenállás definíciójába illik, miszerint a holokauszt alatt minden tevékenység, amely segítette megőrizni az üldözött zsidók emberi méltóságát és társadalmi kohézióját (csempészség, hamis papírok gyártása, a beteggondozás, a zsidó kulturális szervezetek fenntartása), ellenállásnak számított. Marton tettei továbbá alátámasztják azon történészek véleményét, akik szerint a cionisták szorult helyzetben, a megszálló németeknek kiszolgáltatva csak minimális mentési munkát tudtak folytatni. Ebben a kontextusban Kasztner vitatott egyezkedése, pedig sikerként könyvelhető el. Marton itt bemutatott viselkedése újabb cáfolatát adja azoknak a felszínes értelmezéseknek, amelyek Kasztner és a kolozsvári zsidó vezetők mentésektől való elzárkózásával, netán árulásával magyarázzák az erdélyi (vagy az összmagyar) zsidóság pusztulását. A légből kapott feltételezések szerint Kasztner, Marton és más cionista vezetők a román-magyar határon át tudták volna menekíteni az Észak-Erdélyi zsidókat vagy fegyveres lázadást tudtak volna szítani a maroknyi német helyőrség ellen.

Marton példája mutatja, hogy a mentések szűkös lehetőségét a cionista vezetők maximálisan kihasználták.

Az újonnan alapított zsidó államban Martonnak lehetősége lett volna diplomáciai, sőt politikai karrierbe kezdeni, de ezeket az ajánlatokat elutasította. Továbbra is a magyar zsidóságot akarta szolgálni és az új bevándorlók marginalizált helyzetén akart javítani. Marton a bevándorlók hű állampolgárrá és a zsidó „néptest” tagjává vallásának rögzös útját egyengette. Mindezt azonban szigorúan törzsi vagy etnikai politizálás nélkül tette, minden ilyen jellegű kísérletet elfojtott. Míg a gálutban a zsidó kisebbségi politizálást legitimnek mondta ki, addig Izraelben, egy kettős kisebbségi állapot eredményétől tartva ellenezte azt.

Marton az *Új Kelet* napilapot egy olyan ellenséges környezetben alapította újra, amelyben az ország értelmiségi és politikai elitjének jó része elutasította az idegennyelvű sajtót. Végül is az eredmények őt igazolták. A napilap beteljesítette hivatását: magyar zsidók ezrei olvasták, a társadalom még olyan szegletébe is eljutott, ahol nem tartottak rá igényt. A magyarul értő olvasók a napilapból tájékozódtak az ország életében bekövetkezett fontosabb eseményekről. Továbbá összekötötte a magyar és a héber kultúrát – az újságírás és az irodalom területén mindenképp. A lap írói-, és újságírói ugródeszkeként szolgált számos olyan írónak, akinek tanulásra, csiszolódásra és főként héber nyelvtanulásra volt szüksége, mielőtt fejest ugorhatott a héber irodalomba vagy újságírásba. Szenes Erzsi, Stark Valéria, Kishont Ferenc, Jákov Farkas, Dán Ofry és még számos kevésbé ismert tollforgató járta be ezt az utat. Ebben az értelemben az *Új Kelet* sikerrel teljesítette a beolvasztási feladatait.

Ezzel szemben a széles olvasóközönségre tett hatások ambivalens eredményt hoztak. Egyfelől valóban segítették az információszerzést, a magyarul olvasókkal megismertették a héber kultúrát és mentalitást, mindamellett a héber nyelvű újságok alternatíváját nyújtották. Ilyenformán a magyar zsidó szervezetekkel együtt létrehoztak egy magyar kulturális buborékot, amelyből sokan nem tudtak kilépni. A magyar zsidó szervezetek örökös küzdelme a kívánt integráció és közös származás alapján álló erős szervezet megalkotása között Palesztinában, majd később Izraelben egy magyar zsidó szubkultúrát hozott létre. A magyar zsidó és izraeli identitás kettőssége az új oléknál valamint a héberül kevésbé tudó bevándorlóknál jelentkezett. Még Marton Ernő is büszke magyar zsidónak

vallotta magát élete végéig, bármennyire is egyetértett a törzsek beolvasztásának kormány által diktált parancsával.